

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-4-49>**Я. Ю. Швидкий**здобувач кафедри публічного управління та адміністрування
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України

СУЧАНИЙ СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Стаття присвячена розкриттю сучасного стану національної безпеки в Україні в контексті протидії корупції. Наведено головні тенденції геополітичної обстановки у світі. Встановлено, що Україною нацбезпека розглядається як невіддільний складник безпеки на регіональному й глобальному рівні та протягом останніх років значно підвищився рівень її авторитету на світовій арені, чому сприяли важливі кроки, спрямовані на те, щоб не допустити масштабних сутичок у суспільстві. Адже Україна є миролюбною країною, що вдається до активної підтримки такого процесу, як ядерне роззброєння, прагнучи демократизації та беручи участь у низці міжнародних організацій і долучаючись до великих програм розвитку міжнародного значення. Відображено розрахунок комплексного індексу української нацбезпеки, спираючись на метод нормування та стандартизацію чинників, що є вихідними, тобто індексів суббезпеки, зокрема тих, що мають соціально-економічний, політичний, військовий та екологічний характер. Наведено значення інтегрального індексу національної безпеки України за складниками, сформованими за пропозицією А. Качинського. З'ясовано, що негативні тенденції останніми роками пояснює економічна криза, порушення цілісності державної території, воєнними діями та рештою трансформаційних процесів у країні. Відображено динаміку інтегрального індексу національної безпеки України за складниками моделі збалансованого розвитку України, що запропонували автори Доктрини 2030. Якщо спрогнозувати зазначені індекси, то найоптимістичнішим прогнозом інтегрального індексу української нацбезпеки на 2018–2021 роки передбачається, що національна безпека перебуватиме в середньому / помірному стані. Виокремлено три види корупції, що найбільш розповсюджені під час громадянських війн. Визначено найвагоміші фактори, які формують системну корупцію в оборонній галузі національної економічної системи, зокрема: надмірна політизована кадрова політика; слабка правова культура; посадові особи мають можливість контролю та витрати за власним бажанням значних ресурсів (їдеться про державну та міжнародну допомогу); закупівлям, оборонним заказам та звітності притаманна слабка транспарентність; наявна конфліктна зона.

Ключові слова: національна безпека, індекс української нацбезпеки, інтегральний індекс національної безпеки, корупція, фактори, які формують системну корупцію в оборонній галузі.

Постановка проблеми. Глобальною безпекою як глобальним «температурним режимом» чиниться вплив на усі країни, і методи оцінювання певною країною власної нацбезпеки зараз характеризуються абсурдністю за глобалізаційних умов та зміцнення тенденцій до кругового руху, що нагадує замкнутий цикл. Поняття «національної безпеки» можна застосовувати тільки як політику захисту національної економічної системи від економічного та решти ударів під час глобальних коливань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами національної безпеки в Україні

в контексті протидії корупції займалися такі науковці, як М.М. Іжа, А.Б. Качинський, Ю.О. Овчаренко, М. Пайман, Г. Харламова та інші.

Мета статті – розкрити сучасний стан національної безпеки в Україні в контексті протидії корупції.

Виклад основного матеріалу. Досвід останнього десятиріччя показав, що глобалізаційні процеси, які охопили практично всі сфери життєдіяльності суспільства, породжують неоднозначні тенденції в безпековому секторі. З одного боку, посилюються інтеграційні процеси як на глобальному, так і на регіональному рівнях.

З іншого боку, зростає суперництво між світовими та регіональними центрами сили за збереження й посилення свого впливу, розширюються спектр і масштаби нових викликів та загроз. Загалом геополітична обстановка у світі характеризується такими тенденціями [2]:

- поглибленням взаємозалежності держав в умовах глобалізації світової економіки;
- постійно зростаючим економічним розривом, який набуває незворотного характеру, між країнами з високорозвиненою економікою та більшістю інших країн світу;
- реструктуризацією та оптимізацією оновленої архітектури міжнародних відносин, що здійснюються під впливом процесів глобалізації;
- зростанням ролі міжнародних організацій і наднаціональних інститутів;
- завершенням основних інтеграційних процесів країн Західної та Східної Європи з перспективою розширення Європейського союзу;
- активним намаганням Китаю зайняти провідні позиції на міжнародній арені, насамперед в азійсько-тихоокеанському регіоні;
- намаганням Росії відновити власні економічний, технологічний, соціокультурний і воєнно-політичний потенціали, щоб закріпити своє положення як геополітичного центру Євразії;
- намаганням США зберегти світове лідерство в економічній, науково-технологічній та воєнно-політичній сферах.

Україна, як і для будь-якої суверенної держави, серед першочергових проблемних питань має національну безпеку. Відбувається створення відповідної системи її забезпечення, розробка відповідно до обраного стратегічного курсу єдиної державної політики у галузі нацбезпеки.

Система забезпечення національної безпеки України утворює єдиний державно-правовий механізм, у якому кожен суб'єкт безпеки виконує завдання та здійснює функції захисту життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави в межах повноважень, визначених чинним законодавством. У широкому розумінні система забезпечення національної безпеки України як державно-політична надбудова в структурі влади орієнтована на практичну координацію всіх видів діяльності державних і суспільних інститутів в інтересах досягнення стратегічної мети – побудови суверенної, демократичної, соціальної та правової держави [2].

Україною нацбезпека розглядається як невіддільний складник безпеки у регіональну

масштабі та на глобальному рівні. Спільно з міжнародними партнерами і організаціями Україна є учасницею забезпечення безпеки і стабільності у багатьох світових регіонах. За умови виникнення кризової ситуації Україна зможе розраховувати на долучення до ситуації іншими державами та міжнародними організаціями.

Україною світова глобалізація сприймається як об'єктивний фактор, що є наслідком наукового, технічного, економічного і культурного прогресу людства і суміжних з цим процесів підсилення взаємозалежності різноманітних держав. Основний результат глобалізації у галузі безпеки – інтернаціоналізація показників, що є визначними для міжнародної та національної безпеки.

Україною значно підвищився рівень авторитету на світовій арені, чому сприяли важливі кроки, спрямовані на те, щоб не допустити масштабних сутичок у суспільстві, адже вона є миролюбною країною, що вдається до активної підтримки такого процесу, як ядерне роззброєння, прагнучи демократизації та беручи участь у низці міжнародних організацій і долучаючись до великих програм розвитку міжнародного значення. Останніми роками спостерігаємо появу позитивних зрушень у свідомості суспільства у галузі втілення національних інтересів українців.

У сучасній геостратегічній перспективі національна безпека України – це проактивна здатність країни. Україна, з огляду на свою геополітичну позицію, має гостру необхідність у формуванні сильної, прогнозованої та сучасної реалістичної стратегії національної безпеки. Забезпечення національної безпеки є засадничим чинником інклюзивності розвитку країни, що близько 16 років своєї незалежності не мала власної стратегії національної безпеки як такої. Всі ці роки вона була замінена політичною доцільністю. Відсутність цього концептуального документа мала досить негативний вплив на відносини із сусідами та союзниками. Базисом такої розробки має бути розуміння, що національна безпека містить три взаємозалежні рівні: безпека людини (громадянина); безпека суспільства; безпека держави [5].

На рис. 1 відображено розрахунок комплексного індексу української нацбезпеки, спираючись на методу нормування та стандартизацію чинників, що є вхідними, тобто індексів суббезпеки, зокрема тих, що мають соціально-економічний, політичний, військовий та екологічний характер.

Ці дані свідчать про наявність суттєвого спаду значень індексу упродовж 2004–2005 рр. (Помаранчева революція), що суттєво зменшив рівень політичної та соціально-економічної безпеки. Також спад помітний у 2008–2009 роках – період світової фінансової кризи, а також у 2012, що характеризувався початком гальмування економіки. Значне зростання значень спостерігаємо після 2014 р., що може пов'язуватися із зростанням видатків на підтримку безпеки держави на забезпечення екологічної галузі та реформувань, спрямованих

на обороноздатність держави. Але, попри на підвищення індексу останніми роками, його значення у 2016 було дещо вище, ніж середній показник (0,5) – 0,625.

На рис. 2 наведено значення інтегрального індексу національної безпеки України за складниками, сформованими за пропозицією А. Качинського [3]. Індекс може набувати значення від 0 до 1, зокрема: значення 0–0,25 характеризують критичний або дуже низький стан національної безпеки України (включення тут і в наступних діапазонах верхньої межі); зна-

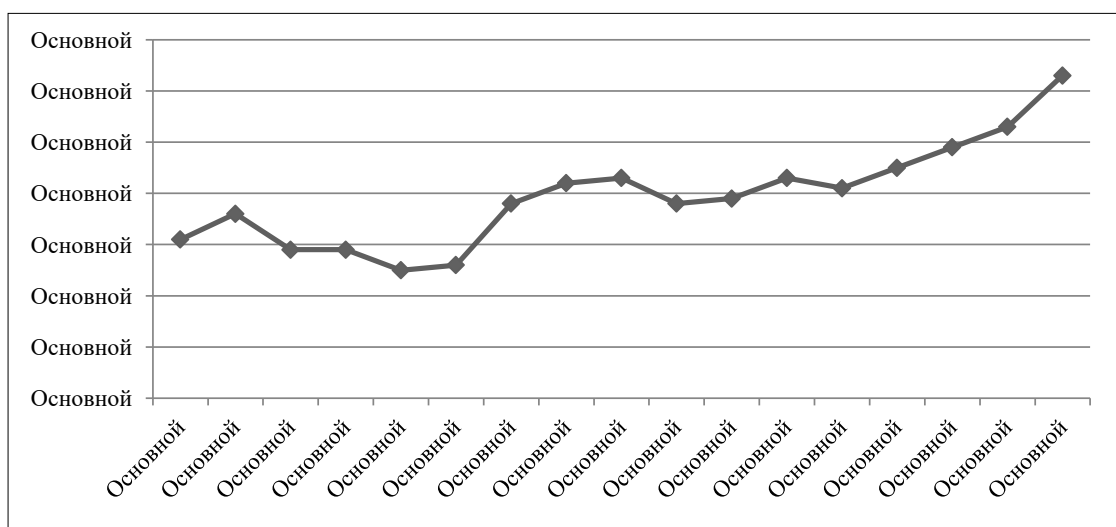

Рис. 1. Динаміка значень індексу національної безпеки України за період з 2000 по 2016 роки
Джерело: за матеріалами [5]

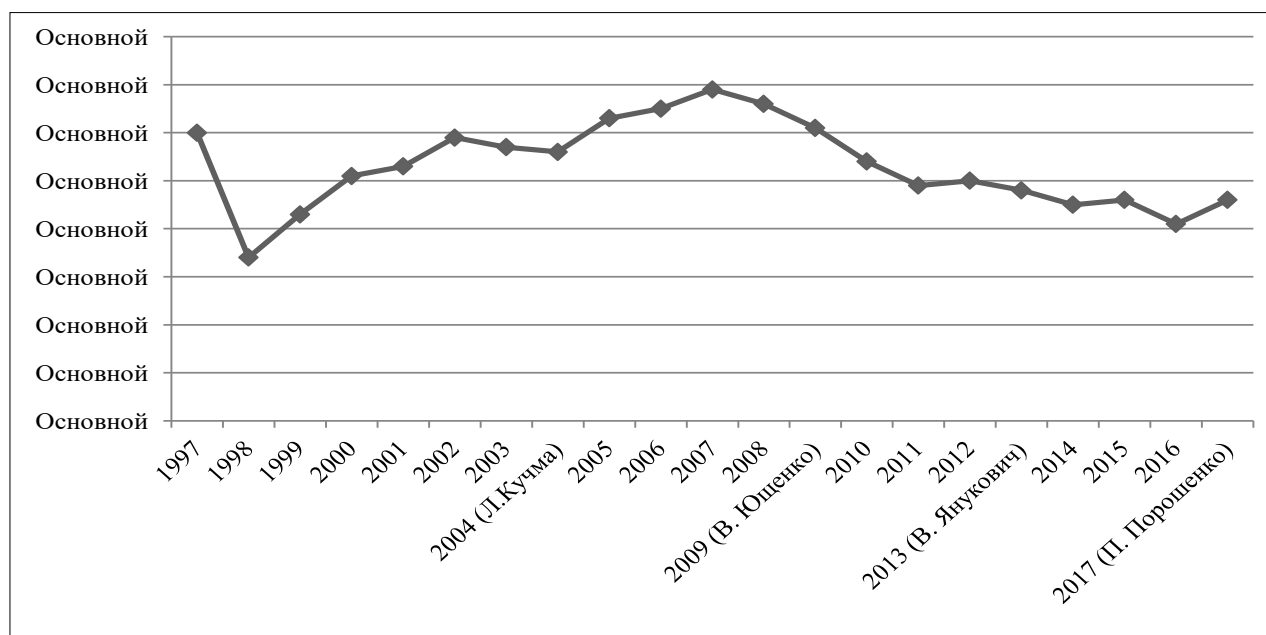

Рис. 2. Динаміка інтегрального індексу національної безпеки України, обчисленого за складовими індикаторами Качинського, 1997–2017 роки

Джерело: за матеріалами [5]

чення 0,25–0,5 означають низький рівень національної безпеки; 0,5–0,75 – середній рівень; 0,75–1 – високий [3].

Низьку національну безпеку спостерігаємо у 1998–1999 рр., від 2011 й надалі. 1998 року в країні спостерігався дефолт через фінансову кризу, тому індекс став рекордно низьким за час існування незалежної держави, який досліджувався – 0,34. Негативні тенденції останніми роками пояснюються економічною кризою, порушенням цілісності державної території, воєнними діями та рештою трансформаційних процесів у країні.

На рис. 3 відображена динаміка інтегрального індексу національної безпеки України за складниками моделі збалансованого розвитку України, що запропонували автори Доктрини 2030, тобто згідно з людиноцентричним підходом [1].

Отримані значення, що дає цей індекс, варто тлумачити навпаки, порівняно з першим індексом, тобто чим менший індекс, тим кращою є національна безпека країни: показники 0–0,25 характеризують високорівневу національну безпеку України (з урахуванням тут і в кожному наступному діапазоні верхньої межі); показники 0,25–0,5 є свідченням середнього рівня нацбезпеки; 0,5–0,75 – слабкий рівень; 0,75–1 – ознака критичного або крайнього низького.

Якщо спрогнозувати зазначені індекси, то найоптимістичнішим прогнозом інтегрального індексу української нацбезпеки на 2018–2021 роки передбачається, що національна безпека перебуватиме в середньому / помірному стані. Отже, на жаль, ситуація суттєво не поліпшиться. Гарантувати безпеку нації – це перше завдання, не якому має зосередитися будь-який уряд, підґрунтя свободи і прогресу в кожній країні.

Згідно зі Стратегією нацбезпеки України та Концепцією розбудови безпекового і оборонного сегменту України щорічне фінансове забезпечення з бюджету сектору безпеки і оборони повинно мати розмір не менше 5% від ВВП. Зрозуміла річ, що зростаючі обсяги фінансування сприяють збільшенню корупційних ризиків, якщо немає дієвої системи їхнього запобігання та виявлення.

Обсяг потенційної вигоди в системі держуправління від корупційних дій узалежнений від кількох чинників: кількості ресурсів, які контролює державний службовець; влади якою він/вона може користуватися за власним бажанням; рівня звітності та прозорості. В межах оборонного сектора перелік наведених факторів поєднується в поведінці, через яку збільшується потенційна вигода від корупційної дії: багато ресурсів, необхідні «таємність», «терміновість», або «захист національних інтересів», можуть спричинити звуження процесу ухва-

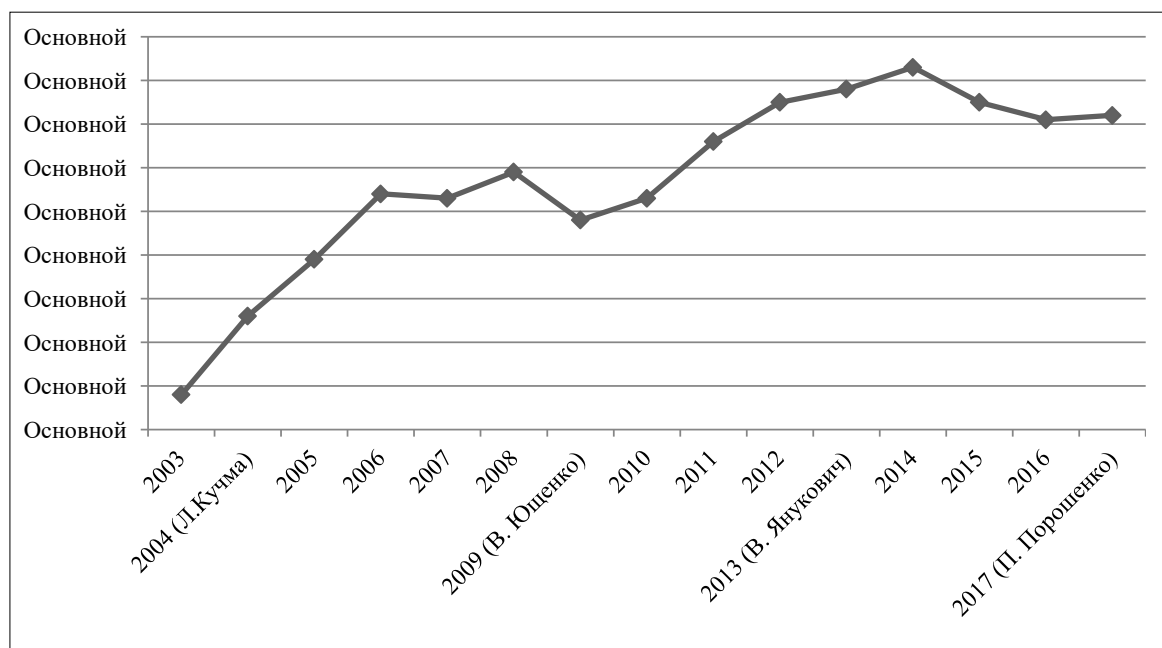

Рис. 3. Динаміка інтегрального індексу національної безпеки України, обчисленого за складовими людиноцентричної моделі збалансованого розвитку України авторів Доктрини 2030, за період 2003–2017 років

Джерело: за матеріалами [5]

лення рішень та суттєве зменшення його прозорості та звітності. Також посилюючий ефект на поширення корупційних проявів мають наявні зони, де ведуться бойові дії, або із «замороженими конфліктами».

Дослідники виокремлюють три види корупції, що найбільш розповсюджені під час громадянських війн: корупція з необхідності, або «дрібна» корупція; корупція із жадібності, або «елітна» корупція; а також системна корупція, так звана корупційна «піраміда», яка пов'язує між собою вищий склад урядових та військових посадовців і військовослужбовців нижчого та середнього рівня [6]. Експертами доведено, що заморожені конфлікти мають вплив на всі три форми корупції, створюючи умови для поєднання корупції з організованою злочинністю та контрабандою. Резонансні наслідки на національному та міжнародному рівнях несе елітна корупція, що включає в себе не тільки вищий склад військових та урядових посадових осіб, а також приватні компанії і посередників / агентів. Оскільки елітна корупція менш помітна для широкої громадськості, ніж дрібна корупція, вона не зачіпає інтереси простих громадян напряму і може перебувати поза межами зору політиків (якщо тільки не використовується з політичною метою). Однак у кінцевому рахунку вона може мати надзвичайно серйозний негативний вплив на стан національної безпеки держави. Необхідно враховувати той факт, що елітна корупція часто формує систему, яка включає прямий зв'язок між корумпованими офіційними особами й військовослужбовцями та організованими злочинними групами й професійними контрабандистами зброї, і є типовою для авторитарних країн, пострадянських держав і сепаратистських анклавів. У деяких випадках професійні кримінальні угруповання захоплюють контроль над державою і навіть створюють систему «кримінального тоталітаризму» [4].

Отже, можемо визначити найвагоміші фактори, які формують системну корупцію в оборонній галузі національної економічної системи:

- надміру політизована кадрова політика;
- слабка правова культура;

- посадові особи мають можливість контролю та витрати за власним бажанням значних ресурсів (йдеться про державну та міжнародну допомогу);

- закупівлям, оборонним заказам та звітності притаманна слабка транспарентність;

- наявна конфліктна зона.

Висновки і пропозиції. Отже, дослідивши стан національної безпеки нашої країни, можемо сказати, що загрози для неї поступово зростають, а їхній потенціал зосереджується у межах економічної, соціально-політичної, міжнародної, військової, інформаційної та екологічної сфер. Більша їхня частина характеризується довготривалістю. Першочергова проблема підтримування нацбезпеки полягає у відстеженні й оцінці будь-якої загрози для національних інтересів, а також прогнозуванні перебігу ситуацій, пов'язаних із реалізацією чи обстоюванням відповідних національних інтересів, без чого не вдасться повно і практично ефективно оцінити загрози.

Список використаної літератури:

1. Доктрина збалансованого розвитку України 2030. URL: <https://www.ukraine2030.org/uk>.
2. Іжа М.М., Овчаренко Ю.О. Державна політика щодо стратегій забезпечення національної безпеки України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2011. Вип. 8. С. 10–24.
3. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія. Київ : НІСД, 2013. 104 с.
4. Пайман М. Транспаренсі Інтернешнел «Будування цілісності, виховання доброчесності та боротьба з корупцією у сфері оборони й безпеки: 20 практичних реформ». URL: <https://www.defenceagainstcorruption.org>.
5. Харламова Г. Оцінка стабільності національної безпеки: нові рамки для аналізу. *Економіст*. 2019. № 2. URL: <https://www.ukraine2030.org/uk/blog/view/175-Ocinka-stabilnosti-nacionalnoyi-bezpeki-novi-ramki-dlja-analizu>.
6. Berdal M., Malone D. Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars. A project of the International Peace Academy. London : Lynne Rienner, 2000.

Shvydkyi Ya. Yu. The current state of national security in Ukraine in the context of combating corruption

The article is devoted to revealing the current state of national security in Ukraine in the context of combating corruption. The main trends of the geopolitical situation in the world are presented. It is established that national security is regarded as an integral component of security at the regional and global scale and in recent years has significantly increased the level of authority

in the world arena, which has been facilitated by important steps aimed at preventing large-scale clashes in society, as it is a peace-loving country that actively supports such a process as nuclear disarmament, seeking democratization and participating in a number of international organizations and participating in major international development programs nachennya. The calculation of the complex index of the Ukrainian national security, based on the method of normalization and standardization of the factors that are input, ie indices of the sub-security, in particular those of socio-economic, political, military and environmental character. The values of the integral index of national security of Ukraine on the components formed on the proposal of A. Kachinsky are given. It has been found out that the negative trends in recent years have been explained by the economic crisis, violation of the integrity of the state territory, hostilities and other transformational processes in the country. The dynamics of the integral index of national security of Ukraine according to the components of the balanced development model of Ukraine proposed by the authors of the Doctrine 2030 are reflected. There are three types of corruption that are most prevalent during the civil wars. The most important factors that shape systemic corruption in the defense sector of the national economic system are identified, in particular the excessively politicized personnel policy; weak legal culture; officials have the ability to control and spend significant resources on their own volition (state and international aid); procurement, defense orders and reporting have poor transparency; there is a conflict zone.

Key words: *national security, Ukrainian national security index, integral national security index, corruption, factors that shape systemic corruption in the defense industry.*